

Bizans'ın Kadınları

Carolyn L. Conner

İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2011, 463 sayfa, ISBN:978-975-08-2006-9

Hümeyra TÜFEKÇİ*

Kuzey Carolina Üniversitesi, klasik dönem profesörü ve önemli Bizans uzmanlarından biri olan Carolyn L. Conner, kaleme aldığı bu eserinde konunun muhtevası çerçevesinde önemli ve örneklerle beslediği bilgiler vermiştir. Kitap, dönemsal ve kronolojik olarak gitmiştir. Ayırdığı dönemler içinde isimleri bilinen önemli kadınları; toplumsal, siyasi ve dini alanlara katkıları, etkileri ve kimi zaman trajedileri bakımından doyurucu bir dille kaleme almıştır. Eser kısımlarını, Antik Çağ'ın sonlarından (MS 250-500) başlatarak sırasıyla, Erken Bizans Dönemi (500-843) Orta Bizans Dönemi (843-1204) ve son olarak da, Geç Bizans Dönemi (1204-1453) kronolojisiyle takip ederek, bu dönemlerin öne çıkan, kaynaklarda ismi geçen ve yaşamları anlatılan kadınlara sırasıyla yer vermiştir. Bizler bu eseri

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü Lisans Öğrencisi, İstanbul, humeyra.tufekci@yahoo.com

okurken sadece Bizans'ın kadınlarını değil, Bizans'ın gözüyle kadınları ve hatta kadınların gözüyle de Bizans'ı okumaya başlıyoruz. Hemen ilk sayfalarda karşımıza çıkan isim Thekla¹ oluyor. Kitabın özellikle bu isimle başlaması, Bizans'ın o dönemlerde kadına nasıl baktığına güzel ve anlaşılır bir örnek teşkil ederken bir diğer yandan da toplumun ahlaki, dini ve ailevi kurumlarının içindeki kaygılarını ve yaklaşımlarını anlamamıza yardımcı oluyor. Toplumsal ahlak kurallarının karşısına, Bizans'ın temelini oluşturacak olan dini inancı ve bu duruma eşlik edecek toplumsal yapıyı, nişanlı olan genç bir bakire ve azize üzerinden konumlandırarak anlatmak, pek çok açıdan Bizans ve Bizans'ın kadınları hakkında fikir sahibi olmamızı sağlıyor. O dönemin içinde bulunduğu şartlar, inançlar ve kültürü itibarıyla kadının yeri evlilik kurumu ve aile içinde temellendirilmişti. Bu eserde gördüğümüz kadarıyla da, Bizans'ın kadınları mevcudiyetlerini ve toplumsal alandaki konum ve güçlerini çoğu zaman evlilik yoluyla sağlama alıyorlardı. Bunlardan kimileri imparatoriçe olarak tarih sahnesinde boy göstermiş, siyasi ve toplumsal hayata, imparator ve evlilik üzerinden imtiyaz kullanarak etki etmiştir. Bunlardan belki de en çok tanınanı ve ismi zikredilene Theodora² olmuştur. I. Iustinianos'us eşi olan bu zeki kadın kocasını ve sarayı her zaman idare etmesini bilmiştir. Bunu en iyi örneğini ise Nika Ayaklanması'nda görmekteyiz. Ayaklanma sırasında kaçmayı planlayan eşi imparatoru şu sözlerle durdurmuştur; *“Ey imparator, kendini kurtarmak istiyorsan bir şey diyemem. Ama kurtarıldıktan sonra o emniyeti ölüme zevkle değiştirebileceğini düşün. Eski bir söz bana kraliyetin (baisileia) iyi bir kefen olduğunu söylüyor.”* (s. 185)³

Theodora'nın bu canlı ve inançlı konuşması karşısında imparator kaçmaktan vazgeçmiş ve ayaklanma bastırılmıştır. Theodora örneğinden de anladığımız gibi, Bizans'ın kadınları toplumsal ve siyasi hayata buldukları konumlara göre farklı açılardan etki etmiştir. Eser, Bizans sanatını bize genellikle kiliselerle taşıyan ve sanat eserlerine hamilik⁴ yapan kadınlar üzerinden çevre, maddi imkan, sanat ve özellikle de din içeriğinden bakma imkanı da tanıyor. Bunlardan en çok tanınanları, Galla Placidia, Anicia İuliana⁵, Theodora Synadena isimleriyle bilinen kadınlardır. Biz bunları yazılı kaynaklardan ziyade, arkada bıraktıkları eserler ve uğraşlarıyla tanımaya başlıyoruz. Bazen üzerinde özenle durulmuş bir azize tasvirinin yüzünden, bu kadınların hikayelerine kulak kabartılmıştır. Bunlar hakkında yeterli yazılı kayıt mevcut değildir. Bu sebeple hamilik yaptıkları eserler üzerinde detaylı çalışmalar yapılmıştır. Paralarını hangi alanlara yatırmak suretiyle hatırlanmak istemeleri de bu kadınları tanımamız açısından önemlidir. Bu durum kimi zaman bir güç gösterisi olması suretiyle çekişme noktasına kadar vararak bir rekabete dönüşmüştür. Bunun en iyi örneği; Anicia İuliana'nın

¹ Thekla, kilisenin bir şehidi ve ilk kadın havari. Bkz: Carolyn L. Conner, Bizans'ın Kadınları, s. 19-32

² Theodora (527-48)

³ Prokopios'un naklettiği bu konuşma için bkz: (Savaşlar 1.24-33)

⁴ Hamilik; bir işin yapılması için ödeme yapan ve o işin ortaya atılmasında ve hayata geçirilmesinde önemli rol oynamış kişi veya kişiler için kullanılır. Bkz; age. s. 144

⁵ Yaklaşık 461'de doğan imparatorluk prensesi.

imparatorluk başkentinde finanse ettiği ve o zamana kadar ki en gösterişli dini yapı olan, Hagios Polyuktos Kilisesi'dir. İmparator İustinianos'us buna bir tavır olarak Ayasofya Kilisesi'ni, Anicia İuliana'nın meydan okumasına karşılık yaptığı söylenmektedir. (s. 159)

Kitap, hamilik meselesini taşınabilen eserler üzerinden başlatarak genişletmiş ve okuyucuya anlaşılabilir bir detaylandırma sunmuştur. Belki de tarih boyunca isimleri hiçbir zaman anılmayacak, hikayeleri bilinmeyecek bu kadınları yaptıkları bu işler sayesinde tanıyor ve Bizans'ın toplumsal kültür, önemli önceliklerini bu kadınların isimleri sayesinde fark edebiliyoruz. Bizans'ta bunun gibi hamilik faaliyetlerinin din üzerinden yürüdüğünü, toplumsal ihtiyaçların bu yönde eğilim gösterdiğini ve hamilerin sonradan bu yönleriyle anılmaları gayelerinin olduğunu anlaşılabilir. Carolyn L. Conner kitapta ismi geçen bu kadınları Bizans'ın uzun soluklu imparatorluk yaşamı içerisinde parçalara ayırarak bütüncül bir şekilde ele almayı başarabilmiştir. İsimlerini belki de hiç duymadığımız bu kadınların yaşamlarına çok farklı konum ve statü içinden derinlemesine bakabilme imkanı sağlamıştır. Kitapta da özellikle üzerinde durulduğu şekliyle, manastır yaşamı ve hristiyanlık, kadının toplumsal yaşamında dönüm noktası olmuştur. Bu noktada kadınların din yoluyla kendileri için karar verebilmeleri ve yollarına bu çerçevede devam edebilmeleri, ataerki dünya yapısı içinde kadınlara özerk bir yaşam şekli sunmuştur. Bu kitap içerisinde belki de bizi en çok etkileyecek ve düşündürecek olan şey, Bizans'ın toplumsal yapısı içerisinde kadının hızlı bir şekilde değişen konumudur. Eserde de örneklerinin gösterildiği üzere, fahişelikten azizliğe, o dönem içerisinde kötü gözle bakılan oyunculuk mesleğinden imparatoriçeliğe kadar yükselen kadınların hikayelerine tanıklık ediyoruz ve bu bize Bizans hakkında önemli fikirler sunuyor. Kitap sadece isimlerine daha kolay ulaşabileceğimiz önemli ve konum sahibi kadınları değil, sıradan yaşamları olan taşralı ve işçi kadınlara da değinmeye çalışmıştır. Yazarın, eserin son kısmında da belirttiği gibi bu kitap, tarihin ta derinlerinden ortak dertleri ve benzer hikayeleri olan bu kadınlara seslerini ve izlerini bir şekilde bize ulaştırabilme imkanı bulmuş gerçek insanlar olarak bakmak açısından son derece önemlidir. Sonuç olarak ele aldığımızda, kitap bu alanda meraklı olan okurları belli bir noktaya taşıyabilecek düzeyde, yalın, anlaşılır ve düşündürü bir dille, dikkat çekici noktalara vurgu yaparak kaleme alınmıştır. Anlatmak istediğini okuyucuya ve araştırmacıya merakını teşvik edecek bulgular ve parantezler açarak sunabilmiştir. Bizleri, Bizans'a ve Bizans'ın kadınlarına bir adım daha yaklaştırmayı başarabilmiştir.